

Jernej Amon Prodnik, Boris Mance

VZPON AVTORITARNE DESNICE IN KRIZA MEDIJEV: MED (NE)ZAUPANJEM IN POLARIZACIJO

UVOD

V zadnjem desetletju so se v strokovnih in znanstvenih razpravah prvič po koncu hladne vojne pričela postavljati vprašanja, ali se zmagovalna širitev liberalne predstavniške demokracije po svetu končuje in ali bi njen obstoj lahko bil ogrožen celo v državah, ki imajo sicer dolgo tradicijo te politične ureditve. Premisleki, ki bi še pred dobrim desetletjem naleteli na nejeve-ro in začudenje, so postali skorajda vsakodnevna stalnica poglo-bljenih študij. Ponazoriti jih je mogoče že z naslovi knjig. Levitsky in Ziblatt (2019) se na primer sprašujeta: *Kako umrejo demo-kracije?* Podobno velja za Runcimana (2018), ki postavlja skoraj identično vprašanje: *Kako se konča demokracija?* Mounk (2018) je svojo analizo, v kateri analizira konflikt med liberalizmom in demokracijo, podnaslovil z vprašanjem *Zakaj je naša svoboda ogrožena in kako jo lahko rešimo*, Moore (2018) pa že v naslovu izpostavlja: *Demokracija je bila 'shekana'*. Tudi Calhoun, Gaonkar in Taylor (2022) sledijo isti logiki, po njihovem se namreč do-gaja *Propadanje demokracije*. Že glede na naslove ni pretirano

zapisati, da se je hegemonija ureditve, ki je bila za osrednji tok družboslovja vsaj tri desetletja edina realistična možnost politične eksistence, v le nekaj letih končala (Fraser 2019).

Omenjene razprave družijo ugotovitve, da se politične ureditve ne soočajo le s površinskimi težavami, ki jih nakazujejo aktualni volilni pretresi, temveč so vzroki zanje globlji in v osnovi strukturne narave. Vključujejo dolgoročno razgradnjo institucij, norm in družbenih odnosov, ki so bili dojeti kot temeljna podporna infrastruktura teh ureditev, zato moramo za celovito razumevanje vzrokov segati dlje v zgodovino. Povedano drugače: izstopajoči politični premiki, posebej globalni vzpon avtoritarne desnice, se dogajajo na površini in so sopojev večplastnih družbenih transformacij. V tem kontekstu je eno izmed pomembnejših družbenih vprašanj, ali so institucije in prakse teh ureditev sploh dovolj trpežne, da bodo preživele napade skrajnih političnih akterjev. Avtoritarna desnica namreč svoje kritike, med katere spadajo tudi mediji, predstavlja kot sovražnike in ne kot legitimne nadzorne institucije ali nasprotnike v političnem okolju. S tem postavlja pod vprašaj njihovo pravico do nadaljnjega obstoja; če te pravice nimajo, je logična posledica, da je v boju proti njim dovoljeno uporabiti vsa sredstva.

V poglavju želiva ugotoviti, zakaj se mediji soočajo z vedno globljo krizo, ki se med drugim odraža v padcu javne podpore. Ta tematika naju ne zanima le zaradi medijev kot takšnih, temveč je ključna še zaradi dveh drugih vzajemno povezanih razlogov: prvič, ker so liberalne demokracije na pomembni prelomnici, ko njihov nadaljnji obstoj naenkrat ni več samoumeven; in drugič, zaradi osrednjega pomena, ki ga v teh ureditvah že zgodovinsko pripisujemo medijem. Iz teh dveh razlogov sledi, da kriza medijev in njene posledice niso težava le za medijski sistem, temveč imajo daljnosežen vpliv tudi na obstoječe politične ureditve in s tem družbo kot celoto. Težava je, da so razlogi za krizo medijev večplastni in niso povezani le z delovanjem medijskih sistemov, podobno kot težav politične ureditve ni mogoče obravnavati v izolaciji od širšega družbenega konteksta. To naju je postavilo pred izziv: če hočemo zadovoljivo razumeti vse te medsebojno prepletene procese, je nujna njihova celovita obravnava, a sočasno jo je na tako omejenem prostoru nemogoče izvesti. Kot izhodišče besedila sva zato vzela avtoritarno desnico, ki je v preteklih letih z napadi uspešno načela temelje obstoječih političnih ureditev in s tem pomembno prispevala k padcu zaupanja vanje.

Čeprav vzpon avtoritarne desnice ni vzrok za te procese, pa jih brez dvoma postavlja v perspektivo, saj predstavlja enega izmed pomembnejših veznih členov med njimi.

Poglavje pričenjava z obravnavo vzpona avtoritarne desnice in družbenimi okoliščinami, ki so po eni strani prispevale k njeni širitvi in po drugi strani prispevale k razgrajevanju temeljev liberalnodemokratskih političnih ureditev (drugo podpoglavje). V nadaljevanju te procese postavlja v odnos s krizo medijev, posebej na kakšne načine se vzroki za to krizo posredno in neposredno povezujejo z vzponom avtoritarne desnice (tretje podpoglavje). Zadnji del poglavja se osredotoča na padanje zaupanja v medije in obstoječo politično ureditev, pri čemer sva razpravo s pomočjo javnomnenjskih anket tudi lokalizirala (četrto podpoglavje). Med drugim naju je zanimalo, v kolikšni meri veljajo ugotovitve o postopnem padanju zaupanja v medije in kako se povezujejo s slovenskim kontekstom. Ker prihaja do zaostrovanja družbene in politične polarizacije, prek anket ugotavlja tudi, kakšen je v lokalnem kontekstu odnos med politično pripadnostjo in zaupanjem v medije.

VZPOSTAVLJANJE AVTORITARNE DESNICE IN KRIZA LIBERALNE DEMOKRACIJE

Občuten del aktualnih razprav, ki se ukvarjajo s krizo liberalne demokracije, je sprožil vsaj na videz nepredviden in nenaden vzpon avtoritarnih demagogov (Fuchs 2018; Morelock 2018) in skrajne desnice (Mudde 2019) z obrobja na vodilne politične položaje. Gre za akterje in stranke, ki praviloma zavračajo temeljne postulate obstoječe politične ureditve, pri čemer se dolgoročnejša politična destabilizacija najočitneje izraža v dejstvu, da so ti akterji postali malodane del političnega vsakdana, ne le občasna anomalija.

Politični uspehi avtoritarne desnice so v evropskem kontekstu s Silviem Berlusconiem v Italiji, Jörgom Haiderjem v Avstriji, bratoma Kaczyński na Poljskem in Viktorjem Orbánom na Madžarskem stari že vsaj tri desetletja. A globlji prelom se je zgodil leta 2016, najprej z uspešnim referendumom za izstop Velike Britanije iz Evropske unije (t. i. brexit), ki mu je še istega leta sledila izvolitev Donalda Trumpa za predsednika ZDA. Nepričakovana je bila že napoved referendumu in zmaga Trumpa na internih

(primarnih) volitvah republikanske stranke, na katerih mu večina političnih analitikov sprva ni pripisovala resnejših možnosti, zato je bil končni uspeh v obeh primerih še toliko bolj izstopajoč.

Dogodka je mogoče opredeliti za prelomna predvsem zato, ker sta se zgodila v državah, ki že zgodovinsko veljata za osrednja in bržkone prva svetovna primera liberalnih demokracij. Le stežka bi torej še naprej govorili o anomalijah, ki se dogajajo v politično premalo razvitih okoljih. Ta dogodka sta tlakovala pot za serijo volilnih uspehov strank in politikov skrajne desnice, ki ne skrivajo svojih avtoritarnih nagnjenj in zavračanja obstoječe ureditve. Samo od leta 2022 dalje je v bližnji sosesčini to vključevalo relativni zmagi na parlamentarnih volitvah za svobodnjake (FPÖ) v Avstriji in stranko za svobodo (PVV) Geerta Wildersa na Nizozemskem, medtem ko sta Giorgia Meloni v Italiji in Robert Fico na Slovaškem postala predsednika vlad.

Normalizacija skrajne desnice

Omenjena politična pretresa sta v osrednjem toku družboslovja privedla do streznitve, ki bi se ob upoštevanju strukturnih razlogov morala zgoditi že prej. Enako velja za vzpon politik, ki načrtno spodkopavajo in razgrajujejo osrednje institucije liberalne demokracije, saj imajo precej daljšo zgodovino. Vključujejo bodisi izvolitev ali utrditev avtoritarnih politikov na vodilnih položajih po številnih državah, vključno s sosednjo Madžarsko, ter razvoj čajankarskega gibanja in z njim izrazito krepitev t. i. alternativne desnice v ZDA. Razvoj teh protisistemskih gibanj je pomembno prispeval k vzponu Trumpa in kasneje tudi njegovemu prevzemu republikanske stranke. Tudi v številnih državah, ki so bile zaradi zgodovinskih razlogov še do nedavnega »imune« za skrajno desne stranke (najočitneje Nemčija in Španija), so tovrstni akterji v zadnjem desetletju prvič vstopili v parlament in se nadalje krepijo.

Zgodovinsko je mogoče ločevati med štirimi valovi, v katerih se je po drugi svetovni vojni razvijala skrajna desnica (Mudde 2019, 1. pogl.). Sprva je bila povsem na obrobju in šele v tretjem valu, v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja, je zares pridobila politični pomen in se institucionalno stabilizirala. Skrajno desne stranke so pričele vstopati v parlamentarno okolje, pri čemer so kombinirale ideje nativizma, populizma in avtoritarizma (prim. Betz 2021). To je vzpostavilo ideološke temelje četrtega vala,

ko je po prelomu stoletja skrajna desnica postala legitimen del osrednjega toka institucionalne politike. Če so širitev skrajno desnih strank v devetdesetih še spremljali redni javni protesti, njihovo sodelovanje z ostalimi političnimi akterji pa je bilo dojeto kot nesprejemljivo, so nato te stranke vedno pogostejše postajale sestavni del parlamentarnih koalicij. Starim znancem z desnice se je poleg tega pridružil pester nabor novih skrajno desnih strank, ki bi se ob preteklih spremembah strankarskega okolja umestile kvečjemu v ideološke okvire konservativne desnice.

Skrajna desnica je v zadnjem obdobju postala bolj heterogena, predvsem pa imajo zaradi normalizacije njihovega govora in stališč ti akterji večji vpliv na dejanske politične odločitve (prim. Wodak 2019). Tudi v primerih, ko te stranke niso na oblasti, vplivajo na pozicioniranje zmernejših desnih strank in njihovo radikalizacijo. Mnoga stališča, ki jih zagovarjajo, so postala zdravorazumska, zato so se razlike med strankami desnice pričele topiti (Mudde 2019, 10. pogl.). Tipičen primer je dlje časa relativno marginalna stranka Ukip v Veliki Britaniji, ki je bila najodločnejša zagovornica brexita. Kasneje je enaka politična stališča prevzel znaten del takrat vladajoče konservativne stranke, vključno s premierom Borisom Johnsonom. Podobno velja za Avstrijo, kjer je ljudska stranka (ÖVP) s takratnim kanclerjem Sebastianom Kurzom prevzela pri-stop, poprej rezerviran za skrajne svobodnjake (glej Wodak 2019).

Vloga norm v eroziji liberalne demokracije

Aktualnim zgodovinsko-teoretičnim analizam, ki se osredotočajo na krizo liberalne demokracije, je skupna ugotovitev, da obstoječega stanja ni mogoče razlagati s primeri in kategorijami iz preteklosti (Brown 2018; Müller 2021, 5). Politični in ekonomski kontekst sta doživela pregloboke spremembe, da bi bilo mogoče preprosto iskati analogije z dogodki iz 19. ali 20. stoletja. Te spremembe vključujejo tako globalno prepletenost držav kot obseg institucij in njihovo vlogo v družbenem življenju. Procesi dezintegracije liberalnih demokracij so zato drugačni, kot so bili v preteklosti. Če je za zlome demokratičnih ureditev v 20. stoletju na primer bilo značilno, da so se zgodili nenadno in nedvoumno, saj je prišlo do revolucije, puča ali vsaj ukinjanja demokratičnih institucij in procedur, danes to ne drži več nujno (Runciman 2018, 1. pogl.; Mounk 2018; Levitsky in Ziblatt 2019). V 21. stoletju

prehod v avtoritarizem ni nujno nenaden, saj se ureditve spodje-da s postopnimi spremembami in težje je biti povsem prepričan, ali je zares prišlo do spremembe in kdaj je mogoče postaviti ločnico (Runciman 2018, 46; prim. Wodak 2019, 207–208).

Le redki avtoritarni politiki na primer pozivajo k ukinitvi demokracije in vsi še naprej razpisujejo volitve. Vendar to ne pomeni, da sistem deluje, kot je v preteklosti. Zaradi postopnosti je erozija demokratičnih institucij, procedur in norm težje opazna. Eden izmed tipičnih primerov je izigravanje ustave in druge zakonodaje, ki strogo gledano mogoče še sledi črki zakona, vendar je v nasprotju z dejanskim namenom, zaradi katerega so ti pravni okviri sploh nastali (gre za t. i. ustavno preigravanje, angl. *constitutional hardball*). Kot poudarjajo analize, torej ni dovolj le dosledno sledenje zakonom, temveč tudi upoštevanje, kaj je bil namen teh zakonov, ko se jih je sprejemalo. Prav tako imajo demokratične ureditve uveljavljene norme, torej nenapisana pravila političnega delovanja, ki se jih nemalokrat dojema kot pomembne branike, brez katerih demokracije ne morejo preživeti, tudi če so formalno spoštovana vsa pravila. Mednje spadajo osnovna načela strpnosti in zadržanosti pri političnem delovanju ter samoomejevanje pri (ne)spoštovanju uveljavljenih tradicij in običajev (glej Levitsky in Ziblatt 2019; Mounk 2018, 112–120; Müller 2021; Calhoun, Gaonkar in Taylor 2022, 1. pogl.).

Tipičen primer serijskega kršilca norm, ki so v ameriški demokraciji veljale desetletja ali celo več kot stoletje, je prav Donald Trump (Levitsky in Ziblatt 2019, 195). Med temi normami je vsaj osnovna spoštljivost do medijev in novinarstva. Čeprav so številni ameriški predsedniki v preteklosti zasebno prezirali medije, so priznavali, da so osrednjega pomena za demokratične družbe. V javnosti so zato do njih kazali vsaj določeno mero spodobnosti. Za razliko od tega so Trumpove »javne žalitve medijskih hiš in celo konkretnih novinarjev brez precedensa v moderni zgodovini Združenih držav Amerike« (prav tam, 199). Njegov pristop je že v prvem predsedniškem mandatu občutno spremenil dojemanje, kaj je v javnih razpravah za politične akterje še sprejemljivo, to pa je pomembno prispevalo k splošnejši normalizaciji sovražnih praks, z nezanemarljivimi posledicami za delovanje demokracije, in to ne le v Ameriki (prav tam, 198–203).

Strukturni razlogi za krizo politične ureditve

Vzpon avtoritarne desnice in kršitve demokratičnih norm so postali skorajda stalnica vseh demokracij na Zahodu, zato – kot že zapisano – le stežka še naprej govorimo o izjemnih dogodkih. Njihova pogostost nakazuje tudi, da jih le stežka obravnavamo v izolaciji, saj gre za splošen trend, ki načenja liberalnodemokratične politične ureditve. Kritični družboslovci so na težave, ki izhajajo iz globljih strukturnih procesov, opozarjali že dlje časa. Mair (2013) je na primer dokazoval, da prihaja do političnega »izdolbenja« tradicionalne institucionalne politike, ki je pričela močno izgubljati širšo javno podporo in zaupanje. Do podobne ugotovitve je že pred njim prišel Crouch (2004), ki je svojo tezo o prehodu v postdemokracijo med drugim utemeljeval z vsebinskim izpraznjenjem političnega odločanja, trivializacijo politike in naraščajočo apatijo med državljani. Čeprav prakse in institucije, ki so ključne za delovanje liberalne predstavniške demokracije, ostajajo nespremenjene (med drugim parlamenti, stranke, volitve), naj bi po njegovem mnenju od njih ostala le še prazna lupina, saj so ključne odločitve v resnici sprejete izven prostorov demokratičnega odločanja. Da se liberalna demokracija ne bo zmožna soočiti z vzponom radikalne desnice, ki se je resno nakazoval že pred več kot dvema desetletjema, je menila tudi Mouffe (1999). Po njenem prepričanju postideološka politika po hladni vojni ni bila več zares pluralna, saj ni odpirala možnosti za prave politične konflikte (prim. Müller 2021). To je odvrčalo od participacije v političnem procesu, konflikti pa so s tem privzemali drugačne oblike, zaradi česar jih je postajalo vedno težje razreševati na demokratičen način.

Te transformacije niso bile omejene le na politično sfero. V zadnjem desetletju je na primer postajalo vse očitneje, da bo neoliberalni projekt po globalni ekonomski krizi leta 2008 zašel v težave. Zaradi naraščajočih družbenih neenakosti in sočasne prezahtovnosti zahodnih držav »demokratični kapitalizem«, ki ga je Streeck (2014) že tako opredelil kot nestabilen in delno nekompatibilen skupek, ne bo več mogel »kupovati časa« za razreševanje družbenih konfliktov, ki jih je poprej blažil s povečevanjem dolga (prim. Calhoun, Gaonkar in Taylor 2022, 3. pogl.). Čeprav so v empiričnih raziskavah pozitivistični raziskovalci populizma sprva izpostavljali, da so za vzpon radikalne desnice odgovorni

predvsem kulturni dejavniki, med drugim latentni razizem privilegiranih belih moških ter občutek identitetne ogroženosti, ki ga izrabljajo in podpihujejo politiki, so kritične študije pokazale kompleksnejšo sliko. Ta je potrdila vlogo neoliberalizma v teh procesih, predvsem v kontekstu naraščajočih neenakosti in negotovosti. Pri čustvenih odzivih na individualni ravni namreč ne smemo ignorirati (ekonomskih) makro dejavnikov, zaradi katerih je del populacije vedno bolj spregledan in občuti dolgoročno tesnobo glede svoje prihodnosti (Betz 2021, 18–27; Hacker in Pierson 2020; Mounk 2018, 5. pogl.). Del političnega razreda lahko prav na tej podlagi išče grešne kozle, vnaša sovraštvo do tujcev in išče druge točke razdora, da bi s tem odvrnil pozornost, prikril ali zameglil poglobljajoče se ekonomske neenakosti in nestabilnosti, ki so rezultat tega ekonomskega sistema (prav tam; Fuchs 2018, 22–24).¹ V tem pogledu identitetni antagonizmi ne izbruhnejo preprosto zaradi družbi inherentnih konfliktov, temveč se jih načrtno ustvarja: »Spirale ekstremizma ne izbruhnejo od spodaj; na površje priplavajo, ko se elite okoristijo z že obstoječimi predsodki v gonji za političnimi koristmi« (Hacker in Pierson 2020, 10).

Večina strukturnih razlogov za te konflikte ostaja nerazrešenih, zato njihovo zaostrovanje ni nepričakovano. Čeprav je Trump po prvem mandatu doživel volilni poraz, njegovo predsednikovanje pa se je s poskusom prevrata končalo na tragikomičen način, ga to ni diskreditiralo toliko, da leta 2024 ne bi bil izvoljen vnovič. Strukturni razlogi za družbene pretese, ki jih spremljamo že dve desetletji, so v tolikšni meri načeli temelje obstoječe ureditve, da se je njena navidezna naravnost in ahistoričnost pokazala takšna,

1 Hacker in Pierson (2020, 1. pogl.) izpostavljata, da so se stranke desnice, ki so tradicionalno bližje kapitalu, že zgodovinsko soočale s t. i. »konservativno dilemo«. S širitvijo volilne pravice in globokimi ekonomskimi neenakostmi na prelomu iz 19. v 20. stoletje so morale privoliti v redistribucijo bogastva in krepitev socialnih pravic, če so hotele ohraniti širšo politično podporo. Vendar takšen pristop zaradi moči gospodarskih elit in nezumevanja med akterji, ki so jih na različne načine podpirali, ni bil nujno mogoč. Alternativa je bila iskanje in podpihovanje drugih, neekonomskih razkolov v družbi, ki so največkrat potekali po rasnih ali religioznih ločnicah. Kot poudarjata, številni zgodovinski primeri kažejo, da v obdobjih, ko imajo ekonomske elite nesorazmerno veliko moči, pogosto same pričnejo spodbujati različne oblike delitev. Te lahko nato postane težko nadzorovati. Tudi na tej podlagi Müller (2021, 78–85) izpostavlja, da je politično predstavljanje v demokracijah v veliki meri kreativen in dinamičen proces, ki ne opisuje na nevtralen način že obstoječe, objektivne realnosti. Ločnice med skupinami in konflikti, ki jih stranke (ali avtoritarni politiki) predstavljajo, niso naravne danosti, temveč so zmeraj rezultat družbenih in političnih bojev.

kot v resnici je: kontingentna in spremenljiva. Neoliberalizem je odrezal vejo, na kateri je ta ureditev sedela, zato so politični prelomi v mnogih pogledih le reakcija na dolgoročneje družbene konflikte (prim. Brown 2018; Fraser 2019).

KRIZA MEDIJEV IN AVTORITARNA DESNICA

Erozija institucij in praks liberalne demokracije presega politično sfero, in čeprav je vzpon avtoritarne desnice posledica ali kvečjemu sopojav zgoraj omenjenih strukturnih transformacij, so ti akterji uspešno identificirali šibkosti ureditve in jo z načrtnimi napadi dodatno oslabili. V javnem komuniciranju so na primer brezsravno »normalizirali poprej neizrekljivo in nesprejemljivo« (Wodak 2019, 207), kar vključuje ponavljajoče se napade na institucije, kršitve diskurzivnih konvencij, primitivizme in obsežno količino laži (prim. Mudde 2019; Pomerantsev 2019, 1. pogl.). Verbalni napadi poleg tega nemalokrat prehajajo v konkretne ukrepe proti tem akterjem in institucijam. Mediji in novinarji so bili na primer v preteklih letih močno pod udarom avtoritarne desnice: bodisi z ustrahovanjem, pritiski in šikaniranjem konkretnih novinarjev ali prek bolj ali manj uspešnih poskusov aktivne politične podreditve medijev in celotnih medijskih sistemov, o čemer pričajo raziskave o njihovi zmanjšani neodvisnosti in svobodi (glej Wodak 2019; Müller 2021, 13–14, 92–111; Reese 2021).

Za avtoritarizem je značilna osrednja vloga karizmatičnega voditelja in s tem povezana hierarhična logika urejanja odnosov, ki se razteza po celotni družbi. Red in disciplina od zgoraj navzdol sta zagotovljena vse od ureditve patriarhalne družine do delovanja politične stranke in funkcioniranja države kot celote (Fuchs 2018, 55–61; Morelock 2018; Wodak 2019, 198–201). Napade na nadzorstvene in posredniške institucije, ki avtoritarne politike kakorkoli omejujejo in jim niso podrejene, je torej mogoče opredeliti za konstitutivni del avtoritarizma.² V liberalnih demokracijah igrajo mediji normativno gledano obe omenjeni vlogi: poleg nadzora nad oblastjo posredujejo med državljani in

2 Levitsky in Ziblatt (2019, 64) kot eno izmed meril lakmusovega testa za avtokrate na primer izpostavljata nesprejemanje kritike in pripravljenost na uporabo moči pri kaznovanju in napadanju vseh, ki si avtokrata drznejo kritizirati.

političnimi institucijami v javni sferi, kar naj bi omogočalo vzpostavljane premišljenega javnega mnenja (glej npr. Habermas 2009; Nerone 2012). Skorajda truižem je, da naj bi mediji v teh odnosih ohranjali relativno avtonomijo in agonističen odnos do politične oblasti, kar je pomemben razlog, da jih avtoritarni politiki dojemajo kot sovražnike.

Spremenjene politične okoliščine in vedno izrazitejši politični napadi so pomembno vplivali na delovanje medijev in njihovo vlogo v družbi. Na to so postali pozorni tudi politologi (glej mdr. Mounk 2018, 4. pogl.; Hacker in Pierson 2020, 3. pogl.; Müller 2021; Calhoun, Gaonkar in Taylor 2022, 229–235, 278–281), ki so tradicionalno zanemarjali pomen medijev in jih jemali za samoumevne dele demokratičnih ureditev. Müller (2021, 3. pogl.) je na primer v obravnavi krize obstoječih političnih ureditev kot eno izmed pomembnejših težav opredelil zaton posredniških institucij, med katere poleg političnih strank umešča prav medije in profesionalno novinarstvo. Prek te ključne infrastrukture so se od sredine 19. stoletja dalje strukturirali politični konflikti, odpirale možnosti pluralnega dialoga in vzpostavljale skupne referenčne točke, poleg tega je ohranjala tudi ritem demokratičnega življenja. A kot ugotavlja Müller (2021), te institucije danes niso več zmožne opravljati funkcij, ki so bile vsaj v preteklosti za liberalne demokracije neizogibne.

Vzpon avtoritarne desnice je pomemben razlog, da mediji vedno težje opravljajo svoje normativno poslanstvo. Kljub temu pa ne gre spregledati, da se mediji že dlje časa soočajo z večplastno krizo, ki občutno presega njihov odnos s politično sfero. Izolirana obravnava tega odnosa zato ne more ponuditi celovitega razumevanja njihove krize, saj je odvisna tudi od notranje dinamike te sfere in širših kontekstualnih okoliščin. V nadaljevanju obravnava tri pomembne procese, ki jih v tem kontekstu ni mogoče ignorirati: ekonomsko krizo medijev, vlogo družbenih omrežij pri transformacijah javnega komuniciranja in vzpostavljane vzporednih medijskih okolij.

Ekonomska kriza komercialnih medijev

Pomemben razlog za šibitev medijev je njihova poglobljajoča se ekonomska kriza, ki je močno načela možnosti za financiranje kakovostnega novinarstva. Medijske industrije se v skoraj vseh

zahodnih državah soočajo s kolapsom oglaševalskih prihodkov, ki so tvorili glavnino njihovih prilivov skorajda stoletje (Pickard 2020, 3. pogl.). Kriza je najbolj prizadela tiskane medije, posebej dnevne časopise. Ti so dolgo veljali za tisti forum, ki je služil kot referenčna točka aktualnih javnih razprav, bili so tudi osrednji vir poglobljenega in analitičnega novinarstva.³ Posledica te krize je splošna degradacija medijev in novinarstva: deprofesionalizacija, pavperizacija novinarjev, hipersenzacionalizem in klikolovstvo, vedno pogostejše je tudi prepletanje novinarskega poročanja z oglaševanjem (prav tam; Slaček in Vobič 2017). Vse to močno načenja kakovost novinarskih izdelkov in spodkopava tako kredibilnost profesije kot možnosti medijev, da bi izpolnjevali svoje normativne cilje. Posledici sta nižanje novinarskih standardov in naraščajoče nezaupanje javnosti, kar na primer v Sloveniji opazajo tudi sami novinarji (Toth, Pajnik in Zdravković 2025), medtem ko se državljani za razliko od preteklosti lahko po (bolj ali manj zanesljive) informacije obračajo k drugim, na videz brezplačnim komunikacijskim kanalom.

Ekonomska šibitev medijev obenem pomeni, da so postali bolj ranljivi za napade avtoritarne desnice, kot bi bili sicer. Ti napadi so delno uspešni prav zato, ker niso povsem brez realne osnove. Komercialni model medijskih industrij, ki je skozi 20. stoletje v liberalnih demokracijah ohranjal hegemonsko vlogo, z vedno večjimi težavami razglašča, da je – ali da je kadarkoli bil – objektivni in nepristranski glas javnosti (Nerone 2012; Slaček in Vobič 2017; Pickard 2020). Pomanjkljivosti komercialnih medijev so bile vsaj od sredine 20. stoletja dalje v

3 O globini težav v Sloveniji pričajo že prodane naklade edinih splošnoinformativnih dnevnikov nacionalnega dometa: Dela, Večera in Dnevnika. Še konec leta 2006 so imeli po podatkih Slovenske oglaševalske zbornice, ki je s projektom revidiranih prodanih naklad merila potrošnjo tiskanih medijev, ti časopisi skupno prodano naklado preko 168.000 dnevniških izvodov. V začetku leta 2014 je ta številka znašala dobrih 86.000, torej skoraj polovico manj. V letu 2024 je bilo povprečno število prodanih izvodov po internih podatkih teh medijev le še 40.000, torej pod četrtino številke izpred manj kot dvajsetih let. Čeprav imajo vsi trije časopisi visok doseg in branost na internetu, jim to prinaša zanemarljive oglaševalske prihodke, saj so ta finančni vir monopolizirale največje digitalne platforme (glej Pickard 2020). Zaradi padca prodanih izvodov tiskanih edicij teh časopisov je sočasno prišlo tudi do drastičnega padca drugega osrednjega finančnega vira, denarja iz naročnin in kolportaže.

središču zanimanja kritičnih komunikoloških pristopov, ki so izpostavljali strukturne razloge, zaradi katerih je razvoj medijev, zavezanih javnosti, otežen (prav tam). Vendar ne le, da so bila ta opozorila ignorirana, negativne posledice teh teženj so se v zadnjem desetletju zaradi ekonomskih težav le še zaostrole.

Za razliko od kritičnih pristopov se avtoritarna desnica pri razlagi domnevnih pristranosti praks in institucij liberalne demokracije največkrat zateka v (nemalokrat osebne) diskreditacije in konspiracionizmu (glej Benkler, Faris in Roberts 2018, 13–20, 147–158; Reese 2021, 27–32, 39–45). To ne služi iskanju možnih izboljšav medijev in novinarstva, ki bi zagotovo bile potrebne, temveč izključno njihovemu načrtnemu spodkopavanju in podrejanju. V tem pogledu se Reese (2021, 15–16 in drugje) moti, ko v svoji analizi »krize institucionalnega tiska« preizprašuje nadaljnjo smotrnost kritičnih pristopov, ki jih primerja z na videz sorodnimi napadi s strani avtoritarne desnice; niti pri analizi vzrokov niti pri iskanju rešitev za težave medijev te kritike namreč niso primerljive z napadi. Poleg tega je mogoče trditi, da kritični pristopi že v osnovi sledijo Reesovemu (prav tam, 16, poudarek avtorjev) pozivu, da »smo lahko za institucijo, kljub njenim pomanjkljivostim«. Osrednje sporočilo kritičnih pristopov je v resnici mogoče povzeti prav z besedami: če hočejo ohraniti družbeno podporo in biti glas javnosti, se bodo mediji in novinarstvo morali spremeniti. Napadi avtoritarne desnice se po drugi strani dogajajo v kontekstu splošnejše diskreditacije in spodkopavanja posredniških institucij in profesij.

Družbena omrežja in dezintegracija javnega komuniciranja

Dezintegracijo javnega komuniciranja je poglobilo vzpostavljanje spletnih družbenih omrežij, ki so zaostрила destabilizacijo demokratskih norm in procesov (Vaidhyanathan 2018). Čeprav so jih sprva spremljala utopična pričakovanja o krepitvi politične participacije, so v zadnjem desetletju postala pomemben vir širjenja dezinformacij, politične polarizacije in propagande na globalni ravni (Benkler, Faris in Roberts 2018; Fuchs 2018; Morelock 2018; Moore 2018; Pomerantsev 2019). Družbena omrežja so lahko učinkovita za mobilizacijo političnih skupin proti avtoritarnim režimom

(Tufekci 2017), a sočasno so dovzetna za ciljano propagando, nadzor in zatiranje demokratičnih glasov. Z odsotnostjo regulacije so postala pomemben prostor vzpostavljanja in načrtnega razvoja skrajno desnih gibanj, njihova vloga v družbi pa se v mnogih primerih širi z razpihovanjem kulturnih bojev, saj so pri njih odpovedale zavore, ki so v javnem komuniciranju veljale poprej (Moore 2018, 1. pogl.). V več volilnih kampanjah se je poleg tega izkazalo, da ciljano oglaševanje, kategoriziranje uporabnikov in preprosto širjenje dezinformacij, ki jih omogočajo družbena omrežja, močno koristijo prav avtoritarni desnici. »Če bi hoteli oblikovati medijski sistem v podporo avtoritarnim voditeljem in protidemokratičnim gibanjem, ne bi mogli biti bistveno uspešnejši od Facebooka,« meni Vaidhyanathan (2018, 185; prim. Pomerantsev 2019).

Morda najbolj znan je medijsko izpostavljeni primer podjetja Cambridge Analytica, ki je bilo z netransparentnim mikrociljanjem uporabnikov in t. i. »psihografskim pristopom« udeleženo v obeh zgoraj omenjenih političnih prelomih, torej tako v referendumski kampanji o brexitu kot v Trumpovi predvolilni kampanji (Benkler, Faris in Roberts 2018, 8. in 9. pogl.). Kako uspešno je bilo podjetje s svojim pristopom, je težko oceniti in obstaja visoka verjetnost, da so zaradi poslovnih razlogov namerno potencirali njegovo učinkovitost (prav tam, 278). Večja težava je, da družbena omrežja, na primer Facebook, že v osnovi zbirajo velike količine podatkov o uporabnikih in s temi nadzorstvenimi praksami omogočajo prikrojeno mikrociljanje, ki ga je mogoče avtomatizirati z uporabo algoritmov. Na ta način postajajo vedno pomembnejša orodja v političnih kampanjah, pri čemer z organizatorji teh kampanj praviloma sodelujejo kar same platforme, ki jim svetujejo pri oglaševanju. Dolgoletni svetovalec Donalda Trumpa in eden pomembnejših ideologov avtoritarne desnice v ZDA Steve Bannon na primer ne prikriva, da je bilo že v prvi Trumpovi predsedniški kampanji izkoriščanje velikih podatkov na platformah osrednjega pomena (prav tam, 262). Podobno vlogo so imela družbena omrežja na brazilskih predsedniških volitvah leta 2018, na katerih je zmagal avtoritarni desničar Jair Bolsonaro (Müller 2021, 121–122). Korporacije, ki so ga podpirale, so sprožile obsežno dezinformacijsko kampanjo prek aplikacije WhatsApp, ki je prav tako v lasti korporacije Facebook (od leta 2021 Meta).

Nemalokrat ti pristopi služijo načrtnemu fabriciranju zmede v javnem komuniciranju, saj postane vedno težje ločevati resnico od fikcije, kar je mogoče opredeliti kot »preizkušeno taktiko avtoritarnih politikov« (Müller 2021, 142). Ena izmed izstopajočih Bannonovih strategij je bila, da – kot se je izrazil sam – »preplavi prostor s sranjem« (v prav tam, 14; prim. Pomerantsev 2019, 4. pogl.). To je postala ena izmed njegovih bolj odmevnih izjav, a še bolj poveden je celoten citat, da naj bi po tej taktiki posegli zato, ker so po Trumpovem prevzemu republikanske stranke njihov pravi sovražnik postali mediji, ne demokratska stranka, torej njihovi strankarski nasprotniki.

Pomen družbenih omrežij v javnem komuniciranju se krepi v več vidikih. Številni akterji jih uporabljajo za neposredno komuniciranje s potencialno volilno bazo, za različne oblike prepričevanja, propagande ali zavajanja volivcev ter za bolj ali manj uspešne poskuse uvrščanja tematik na javni dnevni red (Tufekci 2017; Fuchs 2018). Ob tem nista zanemarljivi dve dejstvi: prvič, ti prostori so pod nadzorom peščice korporacij in posameznikov, pri čemer je bilo vsaj do sedaj njihovo delovanje povsem netransparentno in javni nadzor skoraj neobstoječ. Skoraj nemogoče je vedeti, kdo, kako in v kolikšnem obsegu je nagovorjen prek teh omrežij; predvsem v primeru ciljanega oglaševanja tudi ni mogoče preprosto vedeti, na kakšen način je bilo za posameznika prikrojeno sporočilo (glej Benkler, Faris in Roberts 2018, 3. del). In drugič, širjenje manipulativnih oblik komuniciranja prek teh omrežij je še preprostejše kot v preteklosti, poleg tega je odvisno predvsem od finančnih zmogljivosti vpletenih akterjev. Čeprav so mediji v preteklosti ohranjali neenake odnose moči v javnem komuniciranju, družbena omrežja v dobi globokih ekonomskih neenakosti te asimetrije še stopnjujejo, saj so zavrгла vsakršno zavezanost javnemu interesu.

Vzporedna medijska okolja in politična polarizacija

Pomemben, a v znanstvenih razpravah manj pogosto izpostavljen proces je tudi postopno vzpostavljane vzporednih in izrazito politično opredeljenih medijskih okolij. Čeprav je ta oblika medijev skozi večino 19. stoletja prevladovala v skoraj vseh zahodnih državah, je z modernizacijo in profesionalizacijo novinarstva strankarski tisk postal atipičen, njegov javni vpliv pa

zanemarljiv. A v zadnjih štiridesetih letih je posebej v ZDA v tem pogledu prišlo do sprememb, saj se je postopno vzpostavilo desno opredeljeno medijsko okolje, ki ga Reese (2021) označuje kar za protiinstitucijo, saj zavrača večino novinarskih norm, ki so se razvile v zadnjem stoletju (prim. Nerone 2012). V tem času so »desno usmerjeni mediji postali zelo vplivna sila« (DiMaggio 2020, 193), ki ima pomembno politično vlogo in močno prispeva k polarizaciji ameriške družbe.

Ti mediji so se od druge polovice osemdesetih let 20. stoletja dalje z deregulacijo medijskih trgov najprej vzpostavili med radijskimi postajami, kjer danes v ZDA močno prevladujejo konservativni voditelji pogovornih in drugih mnenjskih oddaj. Med televizijami je kasneje na podoben način pričel desno usmerjene volivce nagovarjati Fox News, ki ga je v sredini devetdesetih ustanovil Rupert Murdoch, že dve desetletji pa gre za najbolj gledano kabelsko televizijo v Ameriki. V zadnjem obdobju je tem medijem sledila kopica politično še bolj radikalnih spletnih strani, med njimi InfoWars, Drudge Report, Breitbart News (pod vodstvom že omenjenega Steva Bannona), Gateway Pundit in druge, v številnih primerih so jim pri razvoju finančno pomagali konservativni milijarderji (glej Benkler, Faris in Roberts 2018; DiMaggio 2020; Hacker in Pierson 2020, 3. pogl.; Nadler in Bauer 2020; Reese 2021, 2. pogl.).

Za javno komuniciranje ni težava, da so ti mediji odkrito politično opredeljeni, temveč da ozkim strankarskim in ideološkim interesom podrejajo informacije v tolikšni meri, da so spodkopali možnost skupne epistemske osnove, na kateri temelji komuniciranje v demokratični družbi. Fikcija se je pričela prepletati z resničnostjo, zato je konsenz nemogoč celo glede osnovnih družbenih dejstev. Ti mediji namreč brez zadržkov širijo teorije zarote, propagando in skrajne dezinformacije, ki med populacijo krepijo strahove in ogorčenje, identitetne politike pa izkrivljajo v obliko fundamentalizma, ki temelji na izključevanju (prav tam). Reese (2021) ocenjuje, da je del populacije sprejel lasten vzporedni medijski svet in do tolikšne mere zavrača preostale medije, da je zanje postal praktično »izgubljen«. Predvsem desno usmerjeni volivci so namreč tako lojalni temu zamejenemu in ekstremnemu medijskemu prostoru, da je mogoče govoriti o konservativni odmevni komori (DiMaggio 2020, 193; Nadler in Bauer 2020, 2),

ki »predstavlja radikalizacijo približno tretjine ameriškega medijskega sistema« (Benkler, Faris in Roberts 2018, 14).

V obsežni empirični raziskavi so Benkler, Faris in Roberts (2018) analizirali pretok informacij na internetu in ugotovili, da igra to desno usmerjeno medijsko okolje osrednjo vlogo pri širitvi (dez)informacij in postavljanju tematik na javni dnevni red. V veliki meri gre tudi za zaprto in samoreferenčno okolje, ki je le redko v stiku s preostalim medijskim sistemom. Medtem ko so drugod skrajne zgodbe in teorije zarote podvržene preverjanju in jih ostali mediji diskreditirajo, to ne velja za desno usmerjen medijski prostor, ki je v številnih pogledih odločno drugačen. Kot ugotavljajo (prav tam), so ti mediji zaradi informacijske izoliranosti bistveno bolj dojemljivi za širjenje laži in polresnic. Pogosto sami služijo kot osrednja gonilna sila pri ustvarjanju zmede in nezaupanja v širšem medijskem sistemu, k ojačevanju teh sporočil pa prispevajo tudi politiki in drugi vplivni akterji. Pomembni posledici raziskave Benklerja in sodelavcev (2018) sta, da brez izrazito polariziranega medijskega sistema v ZDA ne bi moglo priti do tako občutne destabilizacije politične ureditve, kot se je zgodila v zadnjih letih. Poleg tega do nje ni prišlo s samoniklim vrenjem v civilni družbi ali aktivistično uporabo družbenih omrežij med državljani, temveč ima radikalizacija svoje izvore »zgoraj«. Primarni vzrok globoke epistemske krize torej niso družbena omrežja ali njihovi algoritmi; ti so kvečjemu zaostriili težnje, ki v osnovi izhajajo iz dolgoročnih političnih in medijskih sprememb. Povedano drugače: brez desnega medijskega okolja bi se »sranje«, ki ga je omenjal Bannon, le stežka razširilo tako hitro in v tolikšnem obsegu.

Čeprav so te težnje značilne predvsem za ZDA, se vedno pogostejše pojavljajo tudi drugod, poleg tega je zaradi vpliva na globalni ravni Amerika nemalokrat tista, ki določa trende. Skrajno desna gibanja povsod po svetu ostro napadajo medije, v številnih državah prihaja tudi do izgradnje politično profiliranih medijev (Reese 2021, 43–45). V slovenskem medijskem okolju izgradnja vzporednega (desnega) medijskega okolja v zadnjih letih ni bila nič manj izrazita (Kučić 2019), prihajalo je tudi do političnih pritiskov na konkretne medije in novinarje, s poskusi njihovega podjarmljanja (Splichal 2020; Toth, Pajnik in Zdravković 2025). Predvsem v evropskih državah z močnimi javnimi mediji so neposredni politični posegi vanje prav tako postali tipični za avtoritarne politike. Morda osrednja razlika v primerjavi z drugimi

državami je, da se je v ZDA politično opredeljeni sistem vzpostavljalo desetletja in razvijalo postopno, skorajda organsko, enako velja za privrženost občinstev, ki spremljajo te medije. Ti trendi so se prepletali z vedno globljo politično polarizacijo, ki je kasneje pričela temeljiti na nesprejemanju in izključevanju; politični nasprotniki so se spreminjali v sovražnike, ki jih je potrebno premagati dokončno in za vsako ceno (Hacker in Pierson 2020; Calhoun, Gaonkar in Taylor 2022, 42–47).

NEZAUPANJE V MEDIJE TER POLITIČNE DELITVE V MEDNARODNEM IN LOKALNEM KONTEKSTU

Krhanje obstoječih političnih ureditev zaradi vzpona avtoritarizma obravnavajo različne empirične študije (glej Mounk 2018, 3. pogl.; Wike 2025). Ameriška organizacija Freedom House je poročilo o državah v prehodu leta 2021 podnaslovlila *Protidemokratski obrat* (2021), saj je večina držav po indeksu demokracije občutno nazadovala. Daleč največji padec sta doživeli Poljska in Madžarska, sledila jima je Srbija. Zadnjeomenjeni državi je Freedom House pričel umeščati med hibridne politične režime in ju torej ni več opredeljeval kot demokraciji. Poročilo švedskega inštituta V-Dem (2021) je prišlo do podobnih zaključkov. V volilnih avtokracijah je živelo že dve tretjini svetovne populacije, svoboda izražanja je bila vedno bolj pod udarom, nedemokratski trendi pa so bili značilni za večino držav na svetu. Tudi med državljani je zaupanje v institucije in osrednje predpostavke liberalne demokracije padlo. Po različnih indikatorjih v javnomnenjskih anketah se ta politični sistem še zdaleč ne dojema več kot tako samoumeven, kot je bil še pred desetletji, pri čemer gre prav tako za trend, ki je značilen za večino držav (Mounk 2018, 99–112). Pomemben razlog za nezaupanje je vedno pogostejše prepričanje državljanov, da jih politični predstavniki v resnici ne predstavljajo.⁴

4 V anketi centra Pew, ki je bila izvedena leta 2023 v 24 državah, se je 74 % vprašanih strinjalo z izjavo, da je izvoljenim političnim predstavnikom vseeno, kaj si volivci mislijo, 42 % pa jih je dejalo, da nobena stranka v državi njihovih pogledov ne predstavlja dovolj dobro (Wike 2025). Müllerjeva (2021, 78, poudarek avtorjev) ocena podpira ta stališča, posebej za ZDA, kjer je po njegovem mnenju politični sistem »de

Do primerljivih zaključkov prihajajo številne raziskave, ki obravnavajo zaupanje v medije, kljub temu pa po ugotovitvah Hanitzscha, Van Dalna in Steindl (2017) te težnje niso pravilo. Kot izpostavljajo v svoji raziskavi, je v nekaterih državah zaupanje v medije zares stalno padalo, a v večini primerov je bolj kot ne nihalo, pri čemer so bili ti trendi povezani z (ne)zaupanjem v politične institucije. Zaupanje v medije torej ni bilo odvisno le od njih samih, temveč je bilo povezano z zunanjimi kontekstualnimi dejavniki in politično ureditvijo. Najbolj dramatičen padec zaupanja v medije se je zgodil v ZDA, a kot poudarjajo, te izkušnje ne bi smeli preprosto ekstrapolirati na vse ostale primere (prav tam, 19). Raziskava Hanitzscha, Van Dalna in Steindl je zanimiva tudi za lokalni kontekst: za zadnje obdobje, ki ga avtorji vključujejo v svojo raziskavo (2010–2014), je občuten padec zaupanja v medije prisoten tudi v primeru Slovenije. V tem obdobju jim je zaupalo le še 23,4 % anketirancev, nižji delež med 45 vključenimi državami sta v tem obdobju imeli le dve drugi državi: Avstralija (16,5 %) in prav ZDA (22,8 %) (prav tam, 13).

Pri vzponu avtoritarne desnice in krizi medijev gre v mnogih pogledih za globalne trende in osrednji akterji si politične in medijske strategije pogosto izposojajo iz drugih političnih okolij. Vendar sta tako politična sfera kot medijski sistem praviloma ukoreninjena tudi v specifične nacionalnih kontekstov, zato se poskusi posplošitev slej ko prej soočijo z omejitvami (Bauer in Nadler 2025). Med državami obstajajo zgodovinsko pogojene razlike, ki se odražajo v specifičnih zakonitostih in praksah lokalnega političnega okolja, regulatornih okvirih, profesionalnih normah, sociokulturni in religijski sestavi družbe, prevladujočih ideoloških okvirih in tako dalje (prav tam). Za ZDA je na primer značilno, da je visoka stopnja nezaupanja v medije še posebej značilna za volivce republikanske stranke. V raziskavi inštituta

facto neodziven za spodnji *dve tretjini* državljanov«. Druge ankete potrjujejo te trende, pri čemer so respondenti vedno bolj prepričani, da politični sistem služi predvsem elitam (prav tam). Analiza časopisa Financial Times (Burn-Murdoch 2024) prihaja do podobnih ugotovitev glede zaupanja v demokracijo, ilustrativna je tudi glede političnega nezadovoljstva. V letu 2024 naj bi se prvič v zadnjih 120 letih zgodilo, da se je v zahodnih državah v primerjavi s prejšnjimi volitvami podpora znižala vsem strankam, ki so bile na oblasti (volitve so potekale v 12 državah). Volitve so v tem letu sicer potekale v 73 državah in na njih je skupno volilo več kot 1,5 milijarde volivcev; najbolj so pridobivale stranke skrajne desnice (prav tam).

Reuters so desno opredeljeni anketiranci dvakrat bolj verjetno dejali, da ne zaupajo novicam, v primerjavi z levo opredeljenimi anketiranci (Newman et al. 2017, 102).⁵ Kot nakazano že zgoraj, (ne)zaupanje torej v veliki meri sledi siceršnji politični polarizaciji, ki se je vzpostavila v ameriški družbi. Zanimivo je, da je podoben pojav nakazala analiza, ki se je osredotočila na slovenski medijski sistem. Respondenti v anketi, ki so spremljali desno opredeljene medije, so na primer manj zaupali medijem na splošno in bili bolj skeptični glede objektivnosti njihovega poročanja (Slaček, Zajc in Mance 2016). Politično polarizacijo kot težavo, ki se posebej zaostrojuje v obdobjih avtoritarnih vlad, izpostavljajo tudi sami novinarji (glej Toth, Pajnik in Zdravković 2025).

Mednarodni trendi (ne)zaupanja v medije in osrednje politične institucije

Obravnavane tematike nudijo več možnih poti za empirično raziskovanje, v nadaljevanju pa sva se omejila na problem zaupanja, ki sva ga zaradi nacionalnih specifik obravnavala na primerih posameznih držav. Zanimalo naju je, kakšni so trendi zaupanja v medije in ostale osrednje politične institucije v slovenskem kontekstu, kako se povezujejo s tistimi zahodnih demokratičnih družb in v kakšnem odnosu so s političnimi delitvami. Za izhodišče sva si zastavila naslednji raziskovalni vprašanji:

RV1: Kako se je zaupanje v medije v primerljivih državah spreminjalo skozi čas?

RV2: V kolikšni meri je zaupanje v medije povezano s politično opredeljenostjo?

5 Pri čemer to zaupanje močno variira med mediji. Hacker in Pierson (2020, 101) navajata raziskavo, v kateri je pred volitvami leta 2016 le 14 % republikancev izjavilo, da na splošno zaupajo medijem. Po drugi strani je v raziskavi, izvedeni dve leti pred tem, kar 88 % opredeljenih konservativnih volivcev izjavilo, da zaupa televiziji Fox News, za skoraj polovico teh anketirancev je bil Fox tudi osrednji vir novic o politiki. Do podobnih ugotovitev je prišla raziskava, izvedena leta 2017. V njej je več kot polovica republikancev Fox News imenovala za svoj najbolj zaupanja vreden vir novic (DiMaggio 2020, 190).

Medtem ko sva pri RV1 upoštevala mednarodni kontekst, sva se pri odgovarjanju na RV2 osredotočila le na lokalni kontekst. Pri tem sva se pri iskanju odgovora na RV2 oprla na naslednje tri dejavnike: strankarsko pripadnost, ideološko orientacijo in zaznavo delovanja demokracije. Iz teh dejavnikov sva izpeljala naslednji podvprašani:

RV2.1: Katere družbenopolitične značilnosti (ideološka usmerjenost, zaupanje v medije, zadovoljstvo z demokracijo) najboljše razlikujejo med volivci različnih političnih strank?

RV2.2: Ali in v kolikšni meri pripadnost določeni politični stranki vpliva na stopnjo zaupanja v medije?

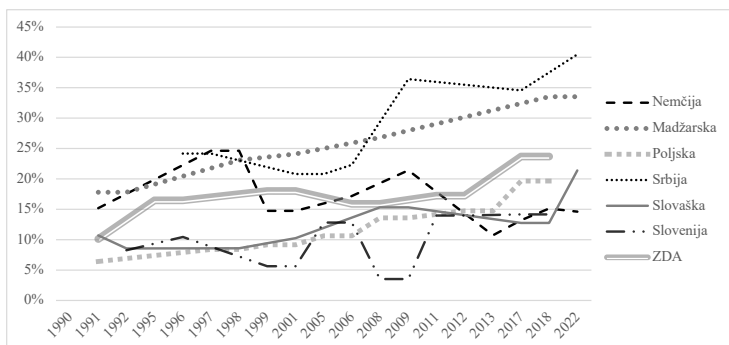
Pri odgovarjanju na RV1 sva uporabljala t. i. najdene podatke (po Mertonu), pridobljene v dveh serijah mednarodnih longitudinalnih raziskav Evropske raziskave vrednot (v nadaljevanju EVS, angl. *European Values Survey*) in Svetovne raziskave vrednot (v nadaljevanju WVS, angl. *World Values Survey*)⁶ (Gedeshi, Rotman in Merab 2024). Pri RV2 sva uporabljala podatke, dostopne v nacionalnih raziskavah serije Slovensko javno mnenje (v nadaljevanju SJM; Hafner Fink et al. 2023, 2024, 2025). Podatki SJM so precej bolj aktualni, saj so zadnji dostopni podatki v raziskavah EVS in WVS iz leta 2017. Razlog, da sva se odločila za podrobnejšo preučitev problemov, ki so sestavni del RV2, je zgoraj omenjena naraščajoča politična polarizacija, ki je po ugotovitvah drugih raziskav lahko bodisi povezana ali se prenaša v (ne) zaupanje v medije.

Stališča o zaupanju v medije (angl. *confidence in the press*) so v okviru EVS in WVS merjena na štiristopenjski lestvici, ki sega od »sploh ne zaupam« do »v veliki meri zaupam«. Svoj pregled mednarodnih trendov sva v okviru RV1 namenoma začrtala deskriptivno in v njem za razliko od Hanitzscha, Van Dalna in Steindl (2017) preverjala le obe skrajni samoopredelitvi anketirancev glede zaupanja. Za pregled sva izbrala naslednje države: Nemčijo, Madžarsko, Poljsko, Srbijo, Slovaško, Slovenijo in ZDA. Izbor

6 Podatki v EVS in WVS so bili zajeti med letoma 1981 in 2022, vendar so dostopni le do leta 2017 (glej Gedeshi, Rotman in Merab 2024; pregled valov zbiranja podatkov je v tabeli 4 v prilogi). V prikazu sva zaradi političnih premikov in dostopnosti podatkov za začetno obdobje izbrala drugi val zbiranja, tj. obdobje 1990–1993.

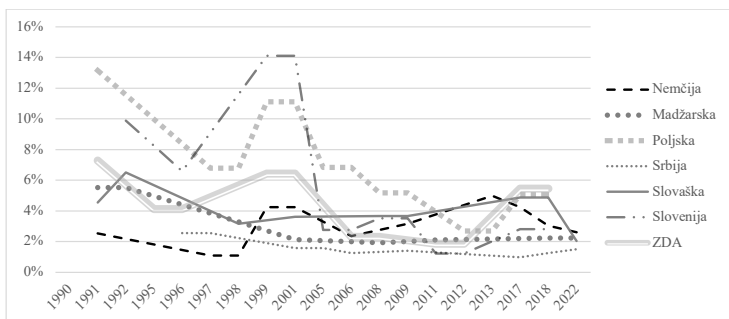
držav vključuje tako zahodnoevropske kot srednje- in vzhodnoevropske države ter ZDA, kar omogoča primerjavo različnih političnih in medijskih okolij. V vseh teh državah je v zadnjem desetletju prišlo do erozije političnih ureditev, vzpona skrajno desnih gibanj in avtoritarnih voditeljev ter krepitve politične polarizacije. Hkrati so se v njih razširili konspirativni narativi, ki načrtno spodkopavajo verodostojnost medijev in prispevajo k njihovemu dojemanju kot orodja oblasti ali določene politične opcije.

V primerih raziskav, ki sva jih uporabljala, je zaupanje razumljeno kot institucionalno zaupanje, to je zaupanje državljanov v medije kot institucijo. Mediji so torej opredeljeni kot homogena kategorija brez razlikovanja med posameznimi medijskimi organizacijami ali med različnimi vidiki medijskega delovanja, kot so način poročanja, vrednostne usmeritve in uredniška neodvisnost. Ta opredelitev ima očitne omejitve, saj lahko zaupanje v različne tipe medijev med populacijo občutno variira. Kljub temu pa splošna ocena zaupanja v medije zagotavlja okvirno merilo percepcije medijev kot celote ter odraža raven zaupanja, ki jo javnost pripisuje širšemu medijskemu sistemu. Pri analizi torej izhajava iz razumevanja zaupanja v medije kot oblike institucionalnega zaupanja, ki izhaja iz pripravljenosti občinstva, da se izpostavi medijskim vsebinam, ob predpostavki, da bo medijski sistem deloval na zadovoljiv način (Hanitzsch, Van Dalen in Steindl 2017). Omeniti velja tudi, da na podlagi (ne) zaupanja v medije ali posamezne politične institucije le stežka sklepamo, kakšno podporo ima neka politična ureditev ali celo kakšno legitimnost uživa v populaciji. Nizko zaupanje v medije bi na primer bilo mogoče interpretirati tudi kot zdravo skepso državljanov do te institucije. Vendar sva tovrstne dileme glede zaupanja in legitimnosti na tej točki primorana pustiti ob strani, saj občutno presegajo namene tega poglavja.

Graf 1: Delež anketirancev v izbranih državah, ki »sploh ne zaupajo« medijem.

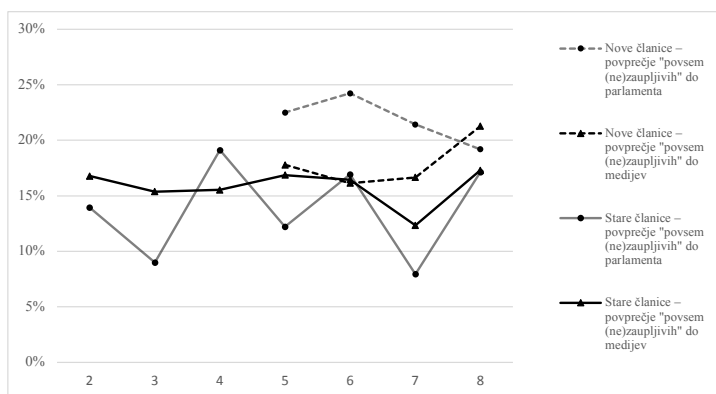
V vseh vključenih državah se delež anketirancev, ki medijem pripisujejo najnižjo stopnjo zaupanja, povečuje (graf 1). Izjema med izbranimi državami je le Nemčija, kjer je ta delež upadal. Med državami v primerjavi je bil ta delež v zadnjem merjenem obdobju s 14,2 % (2017) najnižji v Sloveniji, a je tudi v tem primeru (z izjemo krajšega vmesnega obdobja) precej višji kot v devetdesetih letih 20. stoletja.

Graf 2: Delež anketirancev v izbranih državah, ki »v veliki meri zaupajo« medijem.

Na drugi strani se v vseh analiziranih državah v zadnjih 30 letih postopno zmanjšuje tudi delež anketirancev, ki v veliki meri zaupajo medijem (graf 2). Medtem ko je v nekaterih državah, zlasti v Sloveniji, a tudi na Poljskem, v ZDA in Nemčiji, ob prelomu tisočletja prišlo do kratkotrajnega povečanja zaupanja, je

temu nato sledil izrazit upad. Razen na Poljskem in v ZDA v zadnjem merjenem obdobju delež anketirancev, ki izražajo visoko stopnjo zaupanja v medije, znaša manj od 5 %. V Srbiji je bilo takšnih le 1,5 % (2018), na Madžarskem 2,2 % (2018), v Nemčiji 2,6 % (2018) in v Sloveniji 2,8 % (2017). Ti deleži so torej tako nizki, da lahko v primeru Srbije in Madžarske spodnja meja intervala pade blizu ali celo znotraj statistične napake.

Graf 3: Ravni najnižje stopnje zaupanja v medije in parlament med prebivalci držav, ki so postale članice EU pred letom 2004 in po tem (v posameznih izvedbah WVS/EVS, glej tabelo 4 v prilogi).

Primerjava zaupanja v medije in politične institucije, kot je parlament (graf 3), kaže na pomembne razlike med starimi in novimi članicami EU. V starih članicah (z izjemo dveh časovnih obdobj) so respondenti v skupnem povprečju izrazili večje nezaupanje v medije kot v parlament. V zadnji izvedbi raziskave pa se je ta razlika izničila, saj je delež tistih, ki medijem in parlamentu pripisujejo najnižjo stopnjo zaupanja, enak in znaša približno 17 %.

V novih članicah je opazen obraten trend. Po letu 2004 je bilo nezaupanje v parlament praviloma višje kot v medije (povprečno gledano za vse nove članice EU skupaj), kar je razvidno iz deležev respondentov, ki so institucijama pripisali najnižjo oceno. V zadnji raziskavi pa se je to razmerje spremenilo, prvič je namreč delež tistih, ki najmanj zaupajo medijem, presegel delež respondentov z najnižjim zaupanjem v parlament. Trend nezaupanja v medije se postopno povečuje tako v novih kot starih članicah EU

in za nekajkrat presega delež tistih, ki so v izbranih državah medijem zaupali v veliki meri.

Zaupanje v medije skozi prizmo raziskav Slovensko javno mnenje

Takšen mednarodni pregled nudi le grob vpogled v obstoječe trende in se ne more osredotočati na razlike, ki izhajajo iz ideološke ali strankarske pripadnosti, ali na morebitne povezave, ki obstajajo med zaupanjem v širšo politično ureditev in medije. Za bolj poglobljeno razumevanje teh vidikov zaupanja sva se omejila na slovenski kontekst in se oprla na serijo Slovensko javno mnenje, ki vključuje stalen blok vprašanj, poimenovan Ogledalo javnega mnenja. Ta zajema vprašanja o zaupanju državljanov v državne institucije, kot so na primer predsednik republike, državni zbor in vlada. Vendar se vprašanja o zaupanju v medije ne pojavljajo v vsakokratni izvedbi ankete, poleg tega je vprašanje občasno merjeno z različnimi stališčnimi lestvicami, kar onemogoča daljšo longitudinalno primerjavo, kar je omejitev, ki sva jo bila primorana upoštevati.

Zadnje dostopne ankete iz omenjene serije, ki vključujejo vprašanja o zaupanju v medije, so bile izvedene dvakrat v letu 2022, zadnja pa v letu 2024. Prva je bila izvedena med 25. aprilom in 2. avgustom 2022 ($n = 1,001$), druga med 26. oktobrom 2022 in 23. januarjem 2023 ($n = 1,042$) ter tretja med 22. oktobrom 2024 in 7. februarjem 2025 ($n = 992$). V vseh podatkovnih bazah so podatki obteženi glede na spol, starost in geografsko lokacijo anketirancev ter so reprezentativni za nacionalno populacijo. Zaupanje v medije je bilo v anketah merjeno z naslednjim vprašanjem: »V kolikšni meri zaupate televiziji, časopisom in radiu?« Anketiranci so odgovarjali na lestvici od 0 do 10, kjer je 0 pomenilo »sploh ne zaupam« in 10 »povsem zaupam«. Podobno je bila merjena zaznava delovanja demokracije v Sloveniji, ki je bila ocenjena z vprašanjem: »Kako zadovoljni ste na splošno z delovanjem demokracije v Sloveniji?« Odgovor 0 je v tem primeru pomenil »izjemno nezadovoljen«, 10 pa »izjemno zadovoljen«. Tudi ideološka orientacija je bila merjena z desetstopenjsko lestvico, in sicer z vprašanjem: »Kam bi vi uvrstili sami sebe na lestvici od 0 do 10, kjer 0 pomeni levo in 10 desno?« Strankarsko

pripadnost so anketiranci ocenjevali z vprašanjem: »Denimo, da bi bile to nedeljo volitve v Državni zbor. Za kandidata katere stranke bi najverjetneje glasovali?«

Za razumevanje rezultatov je pomembno izpostaviti, da se je prva raziskava (v nadaljevanju SJM 22a) pričela izvajati dan po državnozborskih volitvah, ki so potekale 24. aprila 2022. Izvedena je bila torej v obdobju zamenjave vlad, ko je koalicijsko vlado, ki jo je vodila Slovenska demokratska stranka (SDS), zamenjala koalicijska vlada pod vodstvom Gibanja Svoboda. Velik del politične kampanje pred temi volitvami je bil prav v znamenju medijev, saj so se v javnosti pojavljale kritike avtoritarnega odnosa takratne oblasti do medijev in novinarstva. Ta se je posebej izrazito kazal v pritiskih na najpomembnejši medijski instituciji v Sloveniji, RTV Slovenija in Slovensko tiskovno agencijo (STA), slednji je vlada tudi ukinila financiranje (Splichal 2020). Volitve so imele primerjalno gledano zelo visoko volilno udeležbo, saj je na njih sodelovalo 70,97 % volilnih upravičencev, največ po državnozborskih volitvah leta 1996. Tudi v primeru druge raziskave (v nadaljevanju SJM 22b) so bili mediji v središču javnih razprav, saj se je anketiranje delno prekrivalo z obdobjem referendumske kampanje o novem zakonu o RTV Slovenija, ki je potekal 27. novembra 2022. Novi zakon, ki naj bi po trditvah vlade odstranil strankarski vpliv na to institucijo, je bil prvi pomembnejši zakon, ki ga je po volitvah sprejela nova koalicija. Na referendumu, ki ga je zahtevala opozicija, sta zakon nato potrdili skoraj dve tretjini volivcev, ki so se udeležili referenduma (62,8 %). Šele za tretjo uporabljeno raziskavo (v nadaljevanju SJM 24) je mogoče zapisati, da mediji v času izvedbe niso bili med javno posebej izpostavljenimi tematikami.

	N	Zaupanje v medije		Ideološka orientacija	Zadovoljstvo z demokracijo
		Povprečna vrednost	Std. odklon		
	SJM	SJM	SJM	SJM	SJM
Stranka Alenke Bratušek (SAB)	22a / 22b / 24 10 / 8 / --	22a / 22b / 24 5,9 / 6,3 / --	22a / 22b / 24 3,1 / 1,5 / --	22a / 22b / 24 4,2 / 2,7 / --	22a / 22b / 24 5,1 / 5,1 / --
Demokratska stranka upokoencev Slovenije (DESUS)	7 / 7 / --	4,7 / 4,4 / --	1,9 / 3,5 / --	5,0 / 7,1 / --	4,6 / 3,1 / --
Socialni demokrati (SD)	44 / 35 / 43	4,7 / 6 / 5,4	2,5 / 1,9 / 2,2	3,2 / 3,4 / 3,3	4,9 / 5,5 / 6,2
Lista Marjana Šarca (LMŠ)	20 / 13 / --	4,5 / 4,9 / --	2,4 / 2,4 / --	3,2 / 5 / --	4,7 / 4,5 / --
Vesna zelena stranka	9 / -- / --	4,4 / -- / --	2,8 / -- / --	4,2 / -- / --	5 / -- / --
Gibanje Svoboda	284 / 303 / 112	4,3 / 5,2 / 5,2	2,4 / 2,2 / 2,5	3,8 / 3,5 / 3,0	4,7 / 5,2 / 6,8
Nova Slovenija - Krščanski demokrati	46 / 51 / 36	4,3 / 4,8 / 4,0	2,7 / 2,3 / 2,2	6,5 / 7,2 / 6,6	5,3 / 4,9 / 5,4
Slovenska demokratska stranka (SDS)	140 / 134 / 139	4,2 / 3,7 / 3,0	2,7 / 2,2 / 2,7	7,4 / 7,5 / 7,7	5,5 / 3,8 / 3,5
Naša dežela, stranka dr. Aleksandre Pivec	6 / -- / --	4,2 / -- / --	2,2 / -- / --	5,8 / -- / --	4,2 / -- / --
Levica	36 / 40 / 48	4,1 / 4,1 / 4,7	2,4 / 2,4 / 2,6	2,1 / 1,7 / 1,9	5,2 / 4,2 / 6,4
Povežimo Slovenijo (Konkretno, Zeleni, SLS, NLS, NS)	19 / 14 / --	3,3 / 4 / --	2,5 / 2,4 / --	6,4 / 5,1 / --	4,7 / 3,9 / --
Piratska stranka Slovenije	10 / -- / --	3,0 / -- / --	2,4 / -- / --	5,4 / -- / --	4,6 / -- / --
Državljsko gibanje Resni.ca	10 / 17 / --	2,0 / 2,2 / --	2,1 / 2,6 / --	4,8 / 4,6 / --	4,6 / 3,3 / --
Ljudska lista gibanja Zdrava družba	12 / -- / --	1,7 / -- / --	2,4 / -- / --	5 / -- / --	2,8 / -- / --
Drugo	13 / 19 / 56	4,5 / 3,1 / 3,8	3,1 / 2,3 / 2,5	5,5 / 5,0 / 4,7	5,6 / 2,7 / 5,4
Ne vem	160 / 245 / 363	3,8 / 4,3 / 3,9	2,4 / 2,4 / 4,1	5,1 / 4,5 / 4,7	4,6 / 4,3 / 3,7
Ni odgovoril	46 / 45 / 39	4,5 / 3,9 / 3,4	2,2 / 2,4 / 3,9	5,0 / 5,6 / 5,2	5,0 / 4,3 / 3,8
Ne bi šel/šla na volitve	92 / 96 / 148	3,0 / 3,4 / 3,4	2,5 / 2,4 / 3,1	4,9 / 5,1 / 4,5	3,8 / 3,6 / 3,0
Skupaj	933 / 1030 / 980	4,2 / 4,7 / 4,1	2,5 / 2,4 / 3,5	4,8 / 4,7 / 4,7	4,9 / 4,7 / 4,4

Tabela 1: Povprečne vrednosti stalnih volivcev slovenskih političnih strank glede zaupanja v medije, zadovoljstva z demokracijo in ideološke orientacije. *Iz prikaza sva odstranila rezultate, kjer je število respondentov oziroma simpatizerjev strank znašalo manj kot 5. Tako so bili izločeni podatki za naslednje stranke: Listo Borisa Popoviča – Digitalizirajmo Slovenijo, Naša prihodnost, Dobra država, Slovensko nacionalno stranko (SNS) in Za ljudstvo Slovenije (ZLS).

Iz rezultatov (tabela 1) lahko sklepamo, da je tudi v Sloveniji zaupanje v medije povezano s politično pripadnostjo in da ne gre za stabilno kategorijo. Zaupanje se spreminja glede na konkretne zunanje okoliščine, kot nakazujejo tudi Hanitzsch, Van Dalen in Steindl (2017). Povečanje ali zmanjšanje zaupanja pri določenih skupinah strankarskih simpatizerjev v različnih izvedbah anket kaže, da na to percepcijo vplivajo različni dejavniki, kot so politični dogodki in aktualno dogajanje. V prvi izvedbi ankete je le med simpatizerji SAB povprečna ocena zaupanja v medije tako visoka (5,9 in 6,3), da je presegla srednjo vrednost merske lestvice (tabela 1). Pri simpatizerjih drugih strank, kjer je bilo anketiranih vsaj pet posameznikov in so ti izpolnjevali minimalne kriterije variabilnosti, je ocena zaupanja v medije nižja in je ostala pod srednjo vrednostjo. Med temi strankami so se v prvem anketiranju (SJM 22a) ocene pri 9 od 14 strank ($n = 592$; 93 % veljavnega vzorca) razlikovale znotraj ene ocene, kar kaže na precejšnjo stopnjo soglasja.

V drugi izvedbi ankete, ko je že bila oblikovana nova vlada in je bila v središču politične pozornosti RTV Slovenija, so se pojavile izrazitejše razlike: zlasti med simpatizerji SD in Gibanja Svoboda, ki so oceno zaupanja v medije zvišali (za 1,3 oz. 0,9), medtem ko je bilo pri simpatizerjih stranke SDS mogoče zaznati največji upad zaupanja, saj je njihova ocena padla za 0,5. Najnižjo stopnjo zaupanja v medije sicer izkazujejo simpatizerji neablikiranih strank, kar tudi kaže, da je dilema zaupanja potrebno obravnavati kot širši problem, tesno povezan z nezadovoljstvom z (obstoječo) ureditvijo in demokratičnimi procesi nasploh.

Ocena zaupanja v medije med simpatizerji stranke Levica je ostala v prvih dveh obdobjih anketiranja nespremenjena, kar je zanimivo, saj gre za eno izmed strank, ki so vstopile v novo vladno koalicijo. Prav tako je vredno omeniti, da so simpatizerji Levice v obdobju koalicijske vlade pod vodstvom SDS izražali nižje zaupanje v medije kot simpatizerji stranke SDS. Slednji so se v nacionalnem kontekstu ideološko identificirali kot najbolj desni volivci (ideološka orientacija 7,4 / 7,5 / 7,7), oceno zaupanja v medije pa – vsaj tako kaže – prilagajajo glede na zmožnosti strankinega (uspešnega) nadzora nad mediji. Ta ugotovitev odraža tudi strankino politiko napadov na medije, s katero skuša okrepiti svoj vpliv na medijsko krajino (prim. Toth, Pajnik in Zdravković 2025).

(Ne)zaupanje v medije pred (ne)zadovoljstvom z demokracijo: hierarhija dejavnikov volilne odločitve

Z diskriminantno analizo sva preučila, v kolikšni meri tri spremenljivke – zaupanje v medije, ideološka samoopredelitev in zadovoljstvo z delovanjem demokracije – omogočajo razlikovanje med podporniki slovenskih političnih strank. Analize, izvedene na strankah z najmanj 20 anketiranimi, so pokazale visoko konsistentnost ideološke samoopredelitve kot glavne dimenzije razlikovanja. Prva diskriminantna funkcija, ki v vseh treh obdobjih pojasni med 93 % in 98 % variance med skupinami (glej tabelo 2), je tesno povezana prav s to spremenljivko. Pojasnjena varianca pomeni delež razlik med skupinami, ki ga posamezna funkcija uspe razložiti, kar kaže na izjemno močan diskriminativni učinek ideološke orientacije.

Kanonična korelacija, ki meri povezanost med diskriminantno funkcijo in skupinsko pripadnostjo, je bila najvišja za prvo funkcijo (med 0,68 in 0,73), kar dodatno potrjuje njeno relevantnost. Glavna spremenljivka, ki najbolj korelira s prvo funkcijo, je bila v vseh obdobjih ideološka samoopredelitev (s korelacijami nad 0,92 v vseh treh analizah). Centroidi – povprečne vrednosti posameznih strank na diskriminantnih funkcijah – dosledno kažejo polarizacijo med desnosredinskimi (SDS, NSi) in levosredinskimi (Levica, SD, LMS, Gibanje Svoboda) strankami. Gibanje Svoboda se pri tem umešča nekoliko bližje centru.

Zaupanje v medije (druga diskriminantna funkcija) in zadovoljstvo z demokracijo (tretja funkcija), čeprav skupaj pojasnujeta razmeroma majhen delež variance (1–7 %), najpogosteje prispevata k razločevanju znotraj levega političnega pola.

Kazalnik	SJM 22a	SJM 22b	SJM 24
Št. analiziranih strank	6	5	5
1. funkcija			
Pojasnjena varianca	98,3 %	93,1 %	97,6 %
Kanonična korelacija	0,682	0,733	0,717
Glavna spremenljivka	Ideološka samoopredelitev	Ideološka samoopredelitev	Ideološka samoopredelitev
Najvišji centroidi	SDS (1,417), NSi (0,882)	SDS (1,543), NSi (1,176)	SDS (1,582), NSi (0,862)
Najnižji centroidi	Levica (-1,276), SD (-0,822), LMŠ (-0,790) Gibanje Svoboda (-0,480)	Levica (-1,389), SD (-0,766), Gibanje Svoboda (-0,679)	Levica (-1,344), SD (-0,551), Gibanje Svoboda (-0,613)
2. funkcija			
Pojasnjena varianca	1,4 %	6,8 %	2,2 %
Kanonična korelacija	0,110	0,279	0,154
Glavna spremenljivka	Zaupanje v medije (r = 0,418)	Zaupanje v medije (r = 0,807)	Zaupanje v medije (r = 0,894)
Najnižji centroidi	Levica (-0,355), SDS (-0,039)	Levica (-0,804), SDS (-0,194)	Levica (-0,317), SDS (-0,027)
Najvišji centroidi	SD (0,110), Gibanje Svoboda (0,058)	NSi (0,388), SD (0,368)	NSi (0,219), SD (0,155)
3. funkcija			
Pojasnjena varianca	0,3 %	0,1 %	0,2 %
Kanonična korelacija	0,049	0,040	0,047
Glavna spremenljivka	Zadovoljstvo z demokracijo (r = 0,737)	Zadovoljstvo z demokracijo (r = 0,581)	Zadovoljstvo z demokracijo (r = 0,733)
Najnižji centroidi	SD (-0,147), SDS (-0,023)	SD (-0,147), SDS (-0,011)	Gibanje Svoboda (-0,068), SDS (-0,009)
Najvišji centroidi	NSi (0,125), Levica (0,012)	NSi (0,026), Gibanje Svoboda (0,019)	SD (0,120), NSi (0,095)

Tabela 2: Ključni kazalniki diskriminantne analize političnih strank po treh valovih raziskave SJM.

Zaupanje kot lakmusov test pripadnosti politični ureditvi

Za podrobnejše razumevanje, ali se zaupanje v medije statistično različno razlikuje med volivci različnih političnih strank, smo izvedli enosmerno analizo variance (ANOVA), dopolnjeno s post hoc testom (Tukey HSD). Cilj analize je bil ugotoviti, ali in v kolikšni meri obstajajo statistično značilne razlike pri zaupanju v tradicionalne medije med volivci različnih političnih strank.

V vseh treh valovih raziskav so bile razlike med strankarskimi skupinami statistično značilne (vse vrednosti F statistik so bile pomembne na ravni $p < 0,001$), kar potrjuje trditev, da strankarska pripadnost posameznika pomembno vpliva na njegovo zaupanje v medije. V prvem valu so bile razlike med strankami statistično značilne ($F(21, 957) = 2,92$, $p < 0,001$), pri čemer je bilo pojasnjene približno 6 % variance zaupanja ($\eta^2 \approx 0,06$). To pomeni, da pripadnost stranki pojasnjuje majhen del razlike v zaupanju v medije. Najvišje povprečje zaupanja so dosegli volivci Gibanja Svoboda in Socialnih demokratov, najnižje pa podporniki gibanja Zdrava družba ter volivci, ki se volitev ne bi udeležili. V drugem valu so razlike med strankami postale izrazitejše ($F(15, 1014) = 8,386$, $p < 0,001$), z večjim deležem pojasnjene variance ($\eta^2 \approx 0,11$), kar kaže na večji vpliv strankarske pripadnosti na zaupanje v medije. Tokrat je bilo zaupanje najvišje pri volivcih SAB, najnižje pa pri volivcih strank Resni.ca in SDS. Tretji val je ponovno potrdil statistično značilne razlike med strankami ($F = 10,832$, $p < 0,001$), z nekoliko nižjim deležem pojasnjene variance ($\eta^2 \approx 0,09$). Medtem ko so bili udeleženci, ki so navedli podporo strankam SD, Gibanje Svoboda in Levica, na splošno bolj zaupljivi do medijev (povprečne vrednosti 5,4; 5,2; 4,7), so imeli tisti, ki so izbrali stranki SDS in NSi ter možnost »ne bi šel_šla na volitve«, nižje ocene zaupanja (povprečne vrednosti: 3,0; 4,0; 3,4).

Za dodatno razjasnitev, katere specifične strankarske skupine se med seboj statistično razlikujejo, sva izvedla še post hoc analizo (Tukey HSD) (tabela 3).

	Strankarski par	Razlika	p-vrednost
SJM 22a	Gibanje Svoboda – ne bi šel na volitve	1,3	0,003
	Ljudska lista gibanja Zdrava družba – Gibanje Svoboda	-2,6	0,044
	Ne bi šel na volitve – SD	-1,7	0,031
	Ljudska lista gibanja Zdrava družba – SD	-3,0	0,025
	Ljudska lista gibanja Zdrava družba – SAB	-4,2	0,011
SJM 22b	Gibanje Svoboda – Državljsko gibanje Resni.ca	3,0	0,000
	Gibanje Svoboda – SDS	1,5	0,000
	Gibanje Svoboda – druga stranka	2,1	0,008
	Državljsko gibanje Resni.ca – Nova Slovenija	-2,6	0,004
	Državljsko gibanje Resni.ca – SD	-3,8	0,000
	Državljsko gibanje Resni.ca – SAB	-4,1	0,003
	SD – Levica	1,9	0,039
	SDS – SD	-2,3	0,000
SJM 24	Gibanje Svoboda – SDS	2,2	0,000
	Gibanje Svoboda – ne bi šel/šla na volitve	1,8	0,000
	SD – SDS	2,4	0,000
	SD – ne bi šel/šla na volitve	2,0	0,000
	Levica – SDS	1,7	0,000
	Levica – ne bi šel/šla na volitve	1,3	0,001
	druga stranka – SD	-1,6	0,018
	druga stranka – Gibanje Svoboda	-1,4	0,002

Tabela 3: Statistično značilne razlike v zaupanju v medije med strankarskimi skupinami v treh valovih SJM.

Stranka SDS ima dosledno najnižje – ali med najnižjimi ravnmi – zaupanje v medije v vseh treh analiziranih valovih raziskave. V prvem valu (SJM 22a) se volivci SDS glede zaupanja v medije sicer niso statistično značilno razlikovali od večine drugih strankarskih skupin, vendar se je njihova povprečna raven zaupanja nahajala v spodnjem delu lestvice. V drugem valu (SJM 22b) so volivci SDS izkazovali statistično značilno nižje zaupanje v medije v primerjavi z volivci Gibanja Svoboda ($p < 0,001$) in Socialnih demokratov (SD) ($p < 0,001$). Posredno se razlike kažejo tudi v primerjavi z volivci Stranke Alenke Bratušek (SAB) in Levice, saj sta ti skupini izkazovali višje zaupanje v medije kot volivci

gibanja Resni.ca, ki se glede ravni zaupanja umešča blizu SDS. V letu 2024 so podporniki SDS prav tako izkazovali statistično značilno nižje zaupanje v medije v primerjavi z volivci Gibanja Svoboda ($p = 0,000$), Socialnih demokratov (SD) ($p = 0,000$) in Levice ($p = 0,000$)

Analize treh valov raziskave kažejo, da je pripadnost politični stranki pomemben dejavnik pri oblikovanju zaupanja v medije. Volivci levosredinskih in liberalno usmerjenih strank (npr. Gibanje Svoboda, SD, SAB) izkazujejo najvišjo raven zaupanja, medtem ko se na nasprotni strani nahajajo volivci SDS in Resnica.ca, ki izražajo izrazito nezaupanje. Pomembno je tudi poudariti, da volivci Levice v določenih valovih prav tako izražajo nižje povprečne ravni zaupanja, kar kaže, da nezaupanje ni izključno domena desnosredinskih ali avtoritarno orientiranih skupin.

Rezultati kažejo na ideološko pogojen odnos do medijskega sistema, kjer se moč učinkov giblje v razponu od manjših do srednje velikih (η^2 med 0,06 in 0,11). Kljub temu gre za stabilen vzorec, ki potrjuje pomembno vlogo politične pripadnosti pri oblikovanju zaupanja v medije. Analiza potrjuje, da je zaupanje v medije v Sloveniji politično zaznamovan pojav, ki se oblikuje v odvisnosti od pripadnosti ideološkim taborom in odnosa do institucionalnega sistema. Volivci strank, ki se pozicionirajo kot sistemski akterji, izražajo višjo stopnjo zaupanja, medtem ko podporniki antisistemskih ali marginaliziranih političnih sil izkazujejo bolj distanciran ali celo zavračajoč odnos do medijev. S tem se ideološke razlike poglobljajo, zaupanje v novinarstvo pa se vse bolj oblikuje skozi prizmo politične identifikacije.

Na podlagi analize je mogoče zapisati, da zaupanje v medije podobno kot v nekaterih drugih državah tudi v Sloveniji odseva politične interese. To pomembno vpliva na zaupanje v medije, saj jih podporniki oblasti vidijo kot (bolj) zanesljive posredovalce informacij, opozicija pa kot pristranske in problematične. S tem se ideološke razlike še dodatno poglobljajo, kar spodkopava zaupanje v demokratične institucije, saj se medije vse bolj dojema skozi prizmo političnih interesov in moči. Ta nepredvidljiva dinamika ne le pogloblja prepad med ideološkimi tabori, temveč dodatno spodkopava zaupanje v eno od temeljnih demokratičnih institucij.

SKLEP

V preteklih letih sta v nekaterih državah kriza obstoječe politične ureditve in polarizacija povzročili tako globoko fragmentacijo, da je mogoče govoriti že o družbeni dezintegraciji. Te težnje so se v zadnjih letih manifestirale v številnih političnih pretresih, ki so iz spanca zbudili tudi zmernejše avtorje. Če bi ti ob svarilih kritičnih raziskovalcev še nedavno zamahnili z roko, češ da pretiravajo, so v zadnjih letih sami pričeli biti plat zvona. Ob globalnem vzponu avtoritarne desnice, ki si podreja institucije ter pred sabo podira uveljavljene prakse in norme, to ni presenetljivo. A sočasno ne smemo ignorirati dejstva, da so vzpon in napadi avtoritarizma mogoči le zaradi globljih strukturnih sprememb, ki že dlje časa spodkopavajo temelje obstoječe ureditve.

Med te temelje je potrebno uvrščati tudi medije, ki se soočajo z večplastno krizo, zaradi katere vedno težje izvajajo svoje normativno poslanstvo. Med posledicami je naraščajoče nezaupanje v medije, ki ga lahko dojemamo kot težavo v mnogih zahodnih demokracijah. A te težnje so povezane tudi z zunanjimi dejavniki, med drugim z aktualnimi političnimi okoliščinami in politično opredelitvijo. Zaupanje v medije tako ni več le nevtralen indikator institucionalnega zaupanja, temveč se je preoblikovalo v ideološki označevalec, tesno povezan s strankarsko pripadnostjo. Nizko zaupanje v medije zato ni nujno odraz njihove kakovosti, temveč je pogosto odsev političnih strategij, ki namenoma spodbujajo dvome v obstoječo politično ureditev in demokratične strukture.

Poglobljanje družbenih razkolov postaja vedno večja težava, saj različni deli populacije vedno bolj živijo v vzporednih in nepovezanih svetovih, med katerimi včasih ni strinjanja niti o osnovnih dejstvih. V ZDA je tako prišlo do skoraj popolnega kolapsa skupne komunikacijske in politične osnove, zaenkrat pa obstaja le malo indicev, da se bo situacija kmalu spremenila. Te razpoke se kažejo tudi v slovenskem kontekstu; čeprav se občutno razlikuje od ameriškega, je politično vedno bolj razdeljen, nezaupanje v medije pa je po najinih ugotovitvah tudi v tem kontekstu visoko ter povezano s politično pripadnostjo in izgrajevanjem komunikacijskega okolja, ki informacije celovito podreja strankarskim interesom.

Intenzivni politični konflikti v javnem komuniciranju niso novost, prav tako niso sami po sebi sprožilec, zaradi katerega bi

bilo mogoče govoriti o krizi (demokratske) politike. V konflikt-nih teorijah demokracije so politična nasprotja pomemben del družbe in za zagovornike teh pristopov konsenzualni modeli v najslabšem primeru zamegljujejo družbene konflikte in njihov pomen (Mouffe 1999). Če se ti konflikti namreč ne odpirajo in razrešujejo v političnih institucijah, lahko pričnejo privzemati drugačne preobleke. V veliki meri je bilo prav to značilno za post-ideološko politiko zadnjih treh desetletij, ko vsebinske razlike med strankami skorajda niso več obstajale, kar je odprlo prostor za avtoritarne akterje, ki so pričeli odkrito zavračati celotno politično ureditev in njene temelje.

Kritika v normativnem pomenu predstavlja proces konstruktivnega soočanja različnih idej, vedenj ali dejanj z namenom, da bi prek odprte razprave in argumentacije prispevala k izboljšanju ali razrešitvi določenega družbenega problema. Njena osrednja značilnost je racionalnost, vpeta v javni diskurz, kjer deluje inkluzivno, spodbuja refleksijo skozi argumente (v veliki meri, a ne izključno) primerno usposobljenih akterjev. Nasprotno pa prakse avtoritarne desnice, katerih cilj je družbena osamitev posameznikov, skupin ali institucij prek moralne diskreditacije in družbenega pritiska, bolj kot kritiki ustrezajo kulturi izključevanja, saj namesto dialoga vzpostavljajo mehanizme sankcioniranja in nadzora. Danes se pri tem opirajo na neregulirana družbena omrežja, vzporedne medijske projekte in kvazinovinarske prakse. Ustvarjanje sovražnikov s političnih akterjev širijo na sodno vejo oblasti, civilno družbo in končno na medije. To lahko ustvari začarani krog skorajda nepremostljivih družbenih konfliktov, zaradi katerih lahko pride do popolne razgradnje zaupanja v skupne institucije ali celo osnovna dejstva, brez katerih družba le težko sobiva. Kot to težavo na primeru medijev razlagajo Benkler, Faris in Roberts (2018, 5), je za ohranitev demokracije nujnega pomena, da smo se skupaj sposobni dogovoriti vsaj to, o katerih dejstvih in prepričanjih je še mogoče razumno razpravljati, katera pa so tako brez stika z realnostjo, da jim preprosto ni vredno posvečati pozornosti. V preteklosti so pri razreševanju teh dilem osrednjo vlogo odigrali množični mediji, ki so kljub številnim napakam omogočali skupni forum za javne razprave. Vendar danes ni več jasno, ali skupaj z novinarstvom še (lahko) igrata to vlogo v družbi in v kakšnem komunikacijskem okolju bomo v nasprotnem primeru živeli v prihodnosti.

O avtorjih

Dr. Jernej Amon Prodnik, univerzitetni diplomirani politolog (2008), je izredni profesor komunikologije na Univerzi v Ljubljani. Član Katedre za novinarstvo na Fakulteti za družbene vede je od leta 2016, med letoma 2018 in 2021 je bil predstojnik katedre. Trenutno je nosilec predmetov Zgodovina novinarstva, Politična ekonomija novinarstva in Podatkovno novinarstvo, sodeluje tudi pri predmetih Novinarski praktikum in Sodobni problemi novinarstva. Je član Centra za raziskovanje družbenega komuniciranja na Fakulteti za družbene vede.

Dr. Boris Mance, komunikolog, je raziskovalec na Centru za raziskovanje družbenega komuniciranja na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

Financiranje

Poglavje je sofinancirala Agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) v okviru raziskovalnega programa Množični mediji, javna sfera in družbene spremembe (P5-0051) in projekta Rekonfiguracija novinarstva sredi vzpona ekonomije pozornosti in zatona javne sfere (J5-3110).

Priloga

Država / regija	1981–1984		1989–1993		1994–1998	1999–2004		2005–2009	2008–2010	2010–2014	2017–2022	
Izvedba	1		2		3	4		5	6	7	8	
	EVS	WVS	EVS	WVS	WVS	EVS	WVS	WVS	EVS	WVS	EVS	WVS
Nemčija			1990		1997	1999		2006	2008/2009	2013	2017/2018	2017/2018
Madžarska		1982	1991		1998	1999		2009	2008/2009		2018	
Poljska			1990	1989	1997	1999		2005	2008	2012	2017/2018	
Srbija					1996		2001		2008		2018	2017
Slovaška			1991	1990	1998	1999			2008		2017	2022
Slovenija			1992		1995	1999		2005	2008	2011	2017	
ZDA	1982		1990		1995		1999	2006		2011		2017

Tabela 4: Pregled analiziranih držav v valovih EVS in WVS ter leto zbiranja podatkov (Gedeshi, Rotman in Merab 2024).

LITERATURA

- Bauer, A. J., in Anthony Nadler. 2025. »Competing for Cultural Authority: Journalism Studies Must Account for the Right«. *Journalism Studies* 26 (5): 624–37. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2025.2454344>.
- Benkler, Yochai, Robert Faris, in Hal Roberts. 2018. *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. New York: Oxford University Press.
- Betz, Hans-Georg. 2021. »Forty years of radical right-wing populism: an assessment.« V: *Global Resurgence of the Right*, Gisela Pereyra Doval in Gastón Souroujon (ured.), 7–40. London: Routledge.
- Brown, Wendy. 2018. »Neoliberalism's Frankenstein.« V: *Authoritarianism: Three Inquiries in Critical Theory*, Wendy Brown, Peter E. Gordon in Max Pensky (avt.), 7–44. Chicago: University of Chicago Press.
- Burn-Murdoch, John. 2024. »What the 'Year of Democracy' Taught Us«. *Financial Times*, 30. december 2024. <https://www.ft.com/content/350ba985-bb07-4aa3-aa5e-38eda7c525dd>.
- Calhoun, Craig, Dilip Parameshwar Gaonkar, in Charles Taylor. 2022. *Degenerations of Democracy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Crouch, Colin. 2004. *Post-democracy*. Cambridge, MA: Polity.
- DiMaggio, Anthony. 2020. »Slanting the News: Media Bias and Its Effects«. V: *News on the Right: Studying Conservative News Cultures*, Anthony Nadler in A. J. Bauer (ured.), 190–212. New York: Oxford University Press.
- Fraser, Nancy. 2019. *The Old Is Dying and the New Cannot Be Born*. London: Verso.
- Freedom House. 2021. *Nations in Transit 2021: The Antidemocratic Turn*. Freedom House. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-04/NIT_2021_final_042321.pdf.
- Fuchs, Christian. 2018. *Digital Demagogue: Authoritarian Capitalism in the Age of Trump and Twitter*. London: Pluto Press.
- Gedeshi, Ilir, David Rotman, in Merab Pachulia. 2024. *Joint EVS/WVS 2017-2022 Dataset (Joint EVS/WVS)*. Köln, GESIS. ZA7505 Data file Version 5.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.14320>.
- Habermas, Jürgen. 2009. *Europe: The Faltering Project*. Cambridge: Polity.
- Hacker, Jacob S., in Paul Pierson. 2020. *Let Them Eat Tweets: How the Right Rules in an Age of Extreme Inequality*. New York: Liveright Publishing.
- Hafner Fink, Mitja, Samo Uhan, Maša Filipovič Hrast, Andraž Petrovčič, in Slavko Kurdija. 2023. *Slovensko javno mnenje 2022/1: Ogledalo javnega mnenja, raziskava o družini in spolnih vlogah (ISSP 2022), brezdolci, uporaba interneta* [Podatkovna datoteka]. Ljubljana:

- Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP - IDNo: SJM221. https://doi.org/10.17898/ADP_SJM221_V1.
- Hafner Fink, Mitja, Slavko Kurdija, Samo Uhan, Maša Medvešek, Maja Bresjanac, in Brina Malnar. 2024. *Slovensko javno mnenje 2022/2: Ogledalo javnega mnenja, Odnos do priseljencev in njihova integracija, Raziskava o zdravju možganov (Sinapsa), Zdravje in življenjski slog* [Podatkovna datoteka]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP - IDNo: SJM222. https://doi.org/10.17898/ADP_SJM222_V1.
- Hafner Fink, Mitja, Slavko Kurdija, Samo Uhan, Mojca Medvešek, Maja Bresjanac, in Brina Malnar. 2025. *Slovensko javno mnenje 2024/1: Ogledalo javnega mnenja* [Podatkovna datoteka]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, interno gradivo dosegljivo prek avtorjev raziskave.
- Hanitzsch, Thomas, Arjen Van Dalen, in Nina Steindl. 2017. »Caught in the Nexus: A Comparative and Longitudinal Analysis of Public Trust in the Press«. *The International Journal of Press/Politics* 23(1): 3–23.
- Kučić, Lenart J. 2019. »Povzetek preiskave: medijski sistem SDS«. *Pod črto*, 14. november 2019. <https://podcrto.si/povzetek-preiskave-medijski-sistem-sds>.
- Levitsky, Steven, in Daniel Ziblatt. 2019. *How Democracies Die*. New York: Penguin.
- Mair, Peter. 2013. *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London: Verso.
- Moore, Martin. 2018. *Democracy Hacked: Political Turmoil and Information Warfare in the Digital Age*. London: Oneworld Publications.
- Morelock, Jeremiah, ur. 2018. *Critical Theory and Authoritarian Populism*. London: University of Westminster Press.
- Mouffe, Chantal. 1999. »Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?«. *Social research* 66(3): 745–758.
- Mounk, Yasha. 2018. *The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is in Danger and How to Save It*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mudde, Cas. 2019. *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press.
- Müller, Jan-Werner. 2021. *Democracy Rules*. London: Penguin.
- Nadler, Anthony, in A. J. Bauer, ur. 2020. *News on the Right: Studying Conservative News Cultures*. New York: Oxford University Press.
- Nerone, John. 2012. »The Historical Roots of the Normative Model of Journalism«. *Journalism* 14(4): 446–458.
- Newman, Nic, Richard Fletcher, Antonis Kalogeropoulos, David A. L. Levy, in Rasmus Kleis Nielsen. 2017. Reuters Institute Digital News Report 2017. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/Digital%20News%20Report%202017%20web_0.pdf.

- Pickard, Victor. 2020. *Democracy Without Journalism? Confronting the Misinformation Society*. New York: Oxford University Press.
- Pomerantsev, Peter. 2019. *This is Not Propaganda: Adventures in the War Against Reality*. London: Faber&Faber.
- Reese, Stephen D. 2021. *The Crisis of the Institutional Press*. Cambridge: Polity.
- Runciman, David. 2018. *How Democracy Ends*. London: Profile.
- Slaček, Sašo, in Igor Vobič. 2017. »Novinarstvo kot delo v kapitalizmu: transformacije novinarstva skozi transformacije proizvodnih režimov«. *Javnost – The Public* 24(supl.): S1–S18.
- Slaček, Sašo, Jožica Zajc, in Boris Mance. 2016. »Connections Between Trust in Journalism and Patterns of Media Use«. *Medijska istraživanja* 22(1): 41–63
- Splichal, Slavko, ur. 2020. *Premisleki o prihodnosti javnih medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Streeck, Wolfgang. 2014. *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism*. London: Verso.
- Toth, Fanni, Mojca Pajnik, in Lana Zdravković. 2025. »From Transition to Authoritarian Populism: Historical Contingencies of Media Instrumentalization in Central and Eastern Europe«. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. <https://doi.org/10.1177/10776990251323253>.
- Tufekci, Zeynep. 2017. *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. New Haven: Yale University Press.
- Vaidhyanathan, Shiva. 2018. *Antisocial Media: How Facebook Disconnects Us and Undermines Democracy*. New York: Oxford University Press.
- V-Dem Institute. 2021. *Autocratization Turns Viral. Democracy Report 2021*. Gothenburg: University of Gothenburg. https://v-dem.net/documents/12/dr_2021.pdf.
- Wike, Richard. 2025. »Why the World Is Down on Democracy«. *Journal of Democracy* 36(1): 93–108.
- Wodak, Ruth. 2019. »Entering the 'post-shame era': the rise of illiberal democracy, populism and neo-authoritarianism in Europe«. *Global Discourse* 9(1): 195–213.